

Ціна свободи українців

Юлія Танцюра ,
старший юрист
EVERLEGAL

"Кривди, які ми прагнемо засудити і покарати, були настільки прораховані, настільки злісні і такі руйнівні, що цивілізація не може терпіти їх ігнорування, оскільки вона загине у разі їх повторення"

(Роберт Джексон, головний обвинувач від США на Нюрнберзькому процесі, 21.11.1945)

14.04.2022 прийнято постанову від 14.04.2022 р. № 2188 "Про Заяву Верховної Ради України "Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні" (далі також – Постанова № 2188).

Ініціаторами проекту Постанови стали 175 народних депутатів України. Прийняття вказаної Постанови відбувалося за спрощеною процедурою на засіданні Парламенту України від 14.04.2022, за висловилися 363 народних депутати.

Скріншот результатів голосування Постанови № 7276¹

У чому основна суть Заяви?

У своїй Заяві, яка є [додатком до Постанови № 2188](#) (далі також – Заява²), розцінюючи дії російської федерації проти населення України як такі, що спрямовані на знищення Українського народу, **Верховна Рада України:**

– визнала дії, вчинені Збройними силами російської федерації та її політичним і військовим керівництвом під час останньої фази збройної агресії російської федерації проти України, яка розпочалася 24.02.2022, геноцидом Українського народу;

– звернулася до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів та парламентів іноземних держав щодо визнання вчинення російською федерацією геноциду Українського народу, а також злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України.

¹ Пленарне засідання Верховної Ради України від 14.04.2022 – <https://www.youtube.com/watch?v=A8K4yYrCMmo>

² Заява Верховної Ради України "Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні" – <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1256698>

Для чого це потрібно?

Як вбачається зі змісту пояснювальної записки до проєкту Заяви, основною метою прийняття [Постанови № 2188](#) було надання належної правової оцінки звірствам, які вчиняють зараз російські війська на території України, та визначення їх саме як геноциду Українського народу.

Примітно, що військову агресію російської федерації проти України, яка розпочалася 24.02.2022, визначено в [Заяві Верховної Ради України](#) як "останню фазу збройної агресії росії проти України".

Тобто фактично така Заява Парламенту є наслідком не лише військової агресії рф від 24.02.2022, а й тривалої історії існування офіційної політики російської держави щодо невизнання права Українського народу на самоідентифікацію, самовизначення і, як наслідок, на існування; державної політики російської федерації щодо викривлення уявлення про самотність Українського народу та його прагнення до незалежності, що реалізується через поширення фальшивих ідеологем, в основі яких лежить завідомо хибне та маніпулятивне ототожнення українського патріотизму з "нацизмом" чи іншими людиноненависницькими ідеологіями.

Зокрема, як зазначено у тексті [Заяви](#), Верховна Рада України:

- констатує багатовікову політику Росії, спрямовану на "деукраїнізацію", поглинання Української нації шляхом перекручування та привласнення її історії, здобутків у сферах науки, культури й мистецтва";
- враховує послідовність і системність політики російської федерації, націленої на масове знищення населення України, порушення суверенітету і територіальної цілісності України та ліквідації національної державності України.

У чому полягає важливість такої заяви?

I. Історія юридичного закріплення терміну "геноцид".

Трохи історії для більш глибокого розуміння поняття геноциду та його значення.

Друга світова війна, яка тривала з 01.09.1939 по 02.09.1945, мала катастрофічні наслідки для всього світу, у тому числі для українського народу. У Енциклопедії Сучасної України ці наслідки описано так:

*"Україна була найбільшою радянською республікою, яку німці повністю окупували і утримували довше, ніж частини росії, які вони спромоглися захопити. Під час війни на території України нацисти знищили близько **3,9 млн осіб громадянського населення**, убили **1,4 млн військовополонених**, насильно вивезли на роботи в Німеччину і окуповані нею країни **2,3 млн осіб**."*

*Із числа осіб чоловічої статі, які народилися у 1922 – 25 роках, залишилося в живих усього **3 %**. Сплюндровано понад **700 міст і містечок та понад 28 тис. сіл**. Безпосередні матеріальні збитки сягали 285 млрд крб (у цінах до 1941 року). Мільйони людей загинули або ж були покалічені в таборах смерті й ґетто, яких нараховувалося в Україні понад 230. Найбільшими "фабриками смерті" були табори в Дніпропетровську, Києві, Кіровограді, Львові, Раві-Руській, Славуті, Володимирі-Волинському, с. Богданівка (Одеської обл.), львівське, станіславське, житомирське ґетто та ін.*

Виявлено не менше 250 місць масового знищення окупантами громадян України. Усього світу відома трагедія Бабиного Яру, де німці розстріляли понад 100 тис. осіб.

*Нацистська доктрина "життєвого простору" означала, що рано чи пізно нацистами було б зметено з лиця землі самих українців. У Криму **144 тис. мирних громадян** погрузили на баржі і потопили. В Україні тотальному знищенню разом із жителями було піддано **понад 250 сіл**, із них у Волинській обл. – 97, Житомирській – 32, Київській – 17, Сумській – 21, Чернігівській – 21 село.*

Це була явна політика геноциду – систематичного масового вигублення мільйонів людей "нижчої раси" (untermenschen), штучне скорочення чисельності населення шляхом стерилізації, створення широкої сітки

абортаріїв, різкого скорочення тривалості життя населення. Цими заходами передбачався підриз біологічної сили окупованих народів, насамперед слов'янських.

Нині геноцид проти будь-якого народу, нації, етнічної чи релігійної групи є найтяжчим злочином проти людства і людяності, де б він не виникав, якими б причинами не виправдовувався і ким би не проводився. Це реальна загроза не лише для миру, а й для самого існування світової цивілізації і одна з найуніверсальніших проблем, які стоять перед люд. спільнотою³.

³ Дж. Мейс. Геноцид // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=29090.

Очевидною була та обставина, що під час Першої та Другої світових війн геноциду зазнавали цілі народи й нації: євреї, цигани, українці, поляки, вірмени, індійці та ін.

Однак на час завершення Другої світової війни геноцид не мав юридичного закріплення як певний вид злочинного діяння, а отже й не було фактичної можливості притягнути винних за вчинення такого злочину.

Деякі дослідники стверджують, що у 1943 році під час радіовиступу Вінстон Черчилль, звертаючи увагу на винищення нацистами євреїв, сказав, що відбувається "злочин, який не має назви" (crime without the name). Створена дивна ситуація, коли "те, що не є названим, не існує, те, що якийсь злочин залишається поза межами словникових окреслень, створює реальну загрозу тому, що він колись повториться".

Із 20.11.1945 до 01.10.1946 в німецькому місті Нюрнберг тривав судовий процес над очільниками і керівниками гітлерівської Німеччини (так званий Нюрнберзький процес у Міжнародному військовому трибуналі, створеному для суду і притягнення до відповідальності головних воєнних злочинців європейських держав осі відповідно до Лондонської угоди між урядами СРСР, США, Великої Британії та Франції від 08.08.45).

Фото з ресурсу gettyimages.

Нюрнберзький трибунал, на лаві підсудних: у першому ряду – Герман Герінг, Рудольф Гесс, Йоахім фон Ріббентроп, Вільгельм Кейтель, у другому ряду – Карл Дьоніц, Еріх Редер, Бальдур фон Ширах, Фріц Заукель

Статут Міжнародного військового трибуналу виділяв три категорії злочинів:

- злочини проти миру,
- воєнні злочини,
- злочини проти людства.

Термін "геноцид" у вказаному Статуті не згадується.

Значний внесок у закріплення юридичного визначення терміну "геноцид" зробив Рафаель (Рафал) Лемкін (1900 – 1959) – польський історик і юрист, номінант на Нобелівську премію (номінований у 1950, 1952, 1958 та 1959 роках). До речі, його роботу "Радянський геноцид в Україні" у листопаді 2015 року було включено до Федерального списку екстремістських матеріалів і, відповідно, заборонено на території росії для розповсюдження, видавництва і зберігання в цілях розповсюдження.

Саме Р. Лемкін у 1944 році у своїй праці "Правління країн Осі в окупованій Європі: закони окупації, аналіз правління, пропозиції до змін" ("Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress") вперше вжив термін та сформулював поняття "геноцид" (Chapter IX: "Genocide").

Далі витяг із перших рядків Глави IX "Геноцид" зазначеної праці Р. Лемкіна:

*"New conceptions require new terms. By "genocide" we mean the destruction of a nation or of an ethnic group. This new word, coined by the author to denote an old practice in its modern development, is made from the ancient Greek word **genos** (race, tribe) and the Latin **cide** (killing), thus corresponding in its formation to such words as **tyrannicide**, **homocide**, **infanticide**, etc. Generally speaking, genocide does not necessarily mean the immediate destruction of a nation, except when accomplished by mass killings of all members of a nation. **It is intended rather to signify a coordinated plan of different actions aiming at the destruction of essential foundations of the life of national groups, with the aim of annihilating the groups themselves. The objectives of such a plan would be disintegration of the political and social institutions, of culture, language, national feelings, religion, and the economic existence of national groups, and the destruction of the personal security, liberty, health, dignity, and even the lives of the individuals belonging to such groups. Genocide is directed against the national group as an entity, and the actions involved are directed against individuals, not in their individual capacity, but as members of the national group.**"*

Р. Лемкін застосовував термін "геноцид" (від грецького слова "Genos" (γένος) – "народ" і латинського "cidere" – "вбивати") у широкому значенні, беручи до уваги не лише політику безпосереднього знищення євреїв та індійців, а й менш прямих цілей нацистів. Нацистська Німеччина втілювала політику демографічних змін на території всього європейського континенту. У зв'язку з цим Р. Лемкін використовував термін "геноцид" як узгоджений план

різноманітних дій, метою яких було досягнення таких цілей, як збільшення чисельності арійського населення та фізичне знищення слов'янських народів протягом декількох років. Така політика також передбачала знищення культури, мови, національного менталітету, релігії та відокремлення економічного (але не фізичного) існування націй, які не були арійцями, але вважалися такими, що мають кровне споріднення з Німеччиною.

Р. Лемкін також брав активну участь у роботі Міжнародного військового трибуналу в м. Нюрнберг і неодноразово порушував питання притягнення винних до відповідальності за вчинений Голокост, однак, як відомо, жоден з очільників нацистської Німеччини не був засуджений за вчинення такого злочину.

Як зазначав у своїй статті старший суддя Федерального суду претензій США і радник Робочої групи з питань розробки Конституції України Богдан А. Футей⁴:

⁴ Суддя Богдан А. Футей. *Визнання Голодомору Геноцидом: Міжнародні Конвенції, Договори та Судові Рішення (Висновки Лемкіна підтверджуються)* – https://khp.org/1543220858#_ftn1.

"У рішенні Нюрнберзького Трибуналу термін "геноцид" не було використано. Те, що в обвинувальному акті було представлено як геноцид (тобто викорінення расових та національних груп), у рішенні було "концептуалізовано ... як особливу та обтяжену форму вбивства", але не як злочин, відокремлений від воєнних злочинів або злочинів проти людства".

Тому надалі Р. Лемкін активно лобював питання закріплення злочину "геноцид" на міжнародному рівні та встановлення відповідальності за нього.

Після закінчення Другої світової війни й оцінки її неосяжних за своєю чисельністю та жорстокістю кривавих наслідків міжнародна спільнота, керуючись прагненням убезпечити наступні покоління від лиха війни, яка вже двічі принесла людству невимовне горе, заново укріпити віру в права людини, у гідність і цінність людської особистості, у рівноправність чоловіків і жінок та рівність прав великих і малих націй, 24.10.1945 заснувала Організацію Об'єднаних Націй (далі також – ООН).

Серед задекларованих у Статуті ООН цілей створення цієї організації були зазначені такі:

– підтримання міжнародного миру та безпеки шляхом прийняття ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру та придушення актів агресії або інших порушень миру, а також шляхом проведення мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагодження чи вирішення міжнародних спорів або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру;

– розвиток дружніх відносин між націями **на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів**, а також прийняття інших

відповідних заходів для зміцнення всезагального миру;

– здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру та в сприянні і розвитку поваги до прав людини і основних свобод для всіх **незалежно від раси, статі, мови, релігії**;

– бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих спільних цілей.

Правову кваліфікацію злочину геноциду та необхідність установлення міжнародно-правової відповідальності за такий злочин вперше було закріплено в Резолюції 96 (I) Генеральної Асамблеї ООН від 11.12.1946. У вказаній Резолюції Генеральна Асамблея ООН заявила, що **геноцид є злочином, який порушує норми міжнародного права і протирічить духу і цілям Організації Об'єднаних Націй, і що цивілізований світ засуджує його**. Таким чином, геноцид було офіційно визнано міжнародним злочином у грудні 1946 року.

Паралельно відбувалася розробка Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (далі також – Конвенція), яку 09.12.1948 на підставі Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 260 А (III) було прийнято у Нью-Йорку і запропоновано для підписання, ратифікації чи приєднання.

*Фото з особистого архіву Р. Лемкіна,
взято з ресурсу:*

<https://www.istpravda.com.ua/articles/51c7787482c2e/>

Саме на положення вказаної Конвенції посилається Верховна Рада України в Заяві "Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні".

Крім того, Верховна Рада України посилалася на норми звичаєвого міжнародного права, а також положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Парламент України також наголосив на міжнародно-правовому зобов'язанні усіх держав співпрацювати задля припинення порушень імперативних норм загального міжнародного права, до яких належить заборона геноциду, а також злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

II. Правові підстави відповідальності за злочин "геноцид" згідно із Заявою ВР України.

Поговоримо докладніше про правові аспекти визнання злочинів російської армії геноцидом Українського народу, на які посилалася Верховна Рада

України у своїй Заяві.

Отже, як уже зазначено, першим таким документом є Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, 1948.

2.1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, 1948.

Конвенція набула чинності 12.01.1951, однак СРСР ратифікував її дещо пізніше, а саме – 18.03.1954, тобто після смерті 05.03.1953 Йосипа Сталіна, який, очевидно, не був зацікавлений і не допустив би міжнародного втручання й розслідування злочинів, що мали явні ознаки геноциду та які вчиняла радянська влада за часів його тотальної диктатури. Російська федерація ратифікувала Конвенцію 03.05.1954, Україна – 15.11.1954. Отже, обидві держави є сторонами цієї Конвенції.

Дефініція, наведена у Статті II Конвенції, говорить таке: у цій Конвенції під геноцидом розуміють дії, **вчинені з наміром знищити, повністю або частково**, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку, зокрема:

- вбивство членів такої групи;
- заподіяння серйозної фізичної або психічної шкоди членам такої групи;
- умисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на повне або часткове фізичне її знищення;
- заходи, розраховані на запобігання дітонародженню всередині такої групи;
- насильницьке передання дітей з однієї людської групи в іншу.

Установлення складу злочину має досить важливе значення для притягнення винних осіб до відповідальності саме за цією Конвенцією та статтею 442 "Геноцид" Кримінального кодексу України. Геноцид вважається крайнім проявом дискримінації, а санкція статті 442 ККУ передбачає відповідальність у вигляді позбавлення волі від 10 до 15 років, а також вищу міру покарання – довічне позбавлення волі.

Очевидно, що держава, яка у ХХІ столітті вчиняє такий злочин, як геноцид, приречена на довгі роки міжнародної ізоляції та засудження її дій із боку всього цивілізованого світу, що своєю чергою матиме наслідком внутрішню соціальну кризу та крах економіки аж до можливого повного занепаду цієї держави.

Весь цинізм росії на фото

(бригада, яку нагородив путін, здійснювала нелюдські звірства в м. Буча Київської області після його окупації в лютому 2022 року)

Разом із тим довести склад злочину геноциду не так вже й легко, адже війни постійно супроводжуються загибеллю мирного населення, знищенням міст і селищ, гуманітарними кризами тощо. Наприклад, згідно з пунктом 4 Резолюції Ради Безпеки ООН 1820 від 19.06.2008 зґвалтування та інші форми сексуального насильства можуть являти собою військові злочини, злочини проти людяності або бути одними із складових діянь геноциду.

Крім того, геноцид є тим особливим видом злочину, який необхідно відокремлювати від воєнних злочинів і злочинів проти людяності. А межа

тут напрочуд тонка, і як показує історія великої політики, часом ця межа має досить суб'єктивний характер. І коли про такий злочин заявляє законодавчий орган суверенної держави від імені всього народу, то це має досить серйозне значення.

Спробуємо трошки детальніше розібратися, чому ж так.

16.09.2005 Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію 60/1 "Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року", у пунктах 138 – 140 якої задекларовано обов'язок кожної держави захищати своє населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людяності. Також обов'язок сприяти захисту населення від указаних злочинів згідно з цією Резолюцією покладено на міжнародну спільноту, яка, діючи через ООН, повинна використовувати для цього відповідні дипломатичні, гуманітарні та інші мирні засоби відповідно до положень Статуту ООН.

Водночас у зазначеній Резолюції задекларовано, що з урахуванням конкретних обставин у разі необхідності, якщо мирні засоби виявляться недостатніми, а національні органи влади виявляться явно неспроможними захистити своє населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людяності, міжнародна спільнота готова вжити колективних своєчасних та рішучих дій через Раду Безпеки ООН відповідно до Статуту ООН, зокрема на підставі Глави VII Статуту ООН "Дії щодо загрози миру, порушення миру та актів агресії".

Дії, передбачені у Главі VII Статуту ООН, передбачають такий механізм:

1) для запобігання загостренню ситуації Рада Безпеки ООН уповноважена пред'явити до зацікавлених сторін вимогу про виконання тих тимчасових

заходів, які вона вважатиме необхідними і бажаними;

2) далі Рада Безпеки ООН надає рекомендації та вирішує, які заходи варто вжити відповідно до [статей 41 і 42 Статуту ООН](#) для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки, які можуть включати:

– повне або часткове переривання економічних стосунків, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо та інших засобів спілкування, а також розрив дипломатичних відносин ([ст. 41 Статуту ООН](#));

– якщо Рада Безпеки ООН вирішить, що вказаних заходів недостатньо, то вона уповноважена вживати відповідних заходів за допомогою повітряних, морських і сухопутних сил тією мірою, наскільки це буде необхідно для підтримання чи відновлення міжнародного миру й безпеки. Такі дії також можуть включати демонстрації, блокаду та інші операції повітряних, морських чи сухопутних сил членів ООН ([ст. 42 Статуту ООН](#)).

Отже, із наведених положень вбачається, що визнання іншими державами – членами ООН факту вчинення геноциду Українського народу фактично покладає на міжнародну спільноту обов'язок вжити рішучих заходів у разі неспроможності національної влади захистити своє населення від такого злочину.

Але чи зацікавлені члени ООН вживати таких заходів, особливо тих, які визначено [статтями 41 і 42 Статуту ООН](#) та які виходять за межі мирних способів врегулювання ситуації, що склалася у зв'язку з військовою агресією росії проти України, – це вже інше питання. До того ж історії відомі факти, коли держави погрожували застосуванням економічних санкцій у разі визнання міжнародною спільнотою певних дій злочином геноциду, оскільки це запорука не найкращої репутації для країни, яка вчинила такі злочини.

Варто зазначити, що 25.02.2022 росія скористалася повноваженням постійного члена Ради Безпеки ООН і ветоувала проєкт Резолюції Ради Безпеки щодо реагування ООН на акт збройної агресії РФ проти України та притягнення кремля до відповідальності. Проєкт Резолюції, ініційованої США, Албанією (яка представляє зараз в РБ ООН країни Східної Європи), а також десятками інших країн – членів ООН, підтримали 11 членів Ради Безпеки ООН. Проти висловилася росія, три країни утрималися: Китай, Індія та ОАЕ.

Голосування в Раді Безпеки ООН на терміновому засіданні від 25.02.2022

Отже, одне з двох: або конструкція **частини 3 статті 27 Статуту ООН** є явно недосконалою, або склад постійних членів ради Безпеки підлягає заміні, адже не може держава-агресор бути одним із гарантів безпеки в Європі та світі.

Але повернемося до **Конвенції** та наведеної в ній дефініції злочину геноциду.

Визначальною ознакою злочину геноциду є не що інше, як **наявність наміру** знищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку.

Та про все по черзі.

У пояснювальній записці до **проекту Постанови** особливу увагу приділено необхідності встановлення певних обставин для констатації акту геноциду, а саме: необхідності встановлення того, що відповідні діяння характеризуються такими ознаками:

- 1) їх спрямовано проти певної захищеної групи людей, яку можна виокремити за ознакою національної, етнічної, расової чи релігійної належності;
- 2) їх метою є знищення захищеної групи людей повністю або частково;
- 3) вони мають проявлятися принаймні в одній із форм, передбачених **Конвенцією та Римським Статутом**.

Далі в пояснювальній записці до Заяви розкрито кожен із зазначених аспектів і вказано, якими саме фактами й обставинами керувалася Верховна Рада України під час ухвалення такої **Заяви**, а саме:

– **вчинення діянь проти Українського народу** як національної групи, тобто сукупності людей, які сприймаються такими, що мають певний юридичний зв'язок, заснований на спільному громадянстві, та поєднані взаємними правами та обов'язками (в оригіналі – "a national group is defined as a collection of people who are perceived to share a legal bond based on common citizenship, coupled with reciprocity of rights and duties")⁷.

З урахуванням практики міжнародних кримінальних трибуналів Верховна Рада України під час ухвалення **Заяви** виходила з того, що захищеною від геноциду групою людей слід визнати Український народ як сукупність громадян України всіх національностей, що проживають на території України.

Верховна Рада України констатувала, що дії Збройних сил російської федерації на території України проти цивільного населення здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, Український народ як окрему національну групу відповідно до **Конвенції**;

– **мета російської федерації – знищення Українського народу**. Намір керівництва росії знищити Український народ підтверджено неодноразовими публічними заявами із запереченнями існування України як окремої держави, твердження про те, що Україна є "невід'ємною частиною" росії та російського "історичного, культурного та духовного простору"⁸, заяви про те, що українці – це не окремий народ, а частина російського народу⁹, заперечення самого факту існування одного з цих двох народів – українського народу.

Повністю підтримую позицію ініціаторів **проекту Постанови** про те, що беззаперечним доказом наявності у росії наміру знищити Український народ є стаття, оприлюднена на сайті російського державного міжнародного інформаційного агентства "РІА Новості" під назвою "Что Россия должна сделать с Украиной", де зазначено, що "**денацифікація**" українців полягає у перевихованні, яке досягається ідеологічними репресіями (придушенням) нацистських установок та жорсткою цензурою: не лише у політичній сфері, але обов'язково також у сфері культури та освіти. У цій публікації вказано, що "**денацифікація**" неминуче буде й "**деукраїнізацією**" – відмовою від розпочатого ще радянською владою масштабного штучного роздмухування етнічного компонента самоідентифікації населення територій історичних Малоросії та Новоросії"¹⁰.

⁷ Витяг із Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди. *Prosecutor v. Akayesu*, 2 September 1998, § 512.

⁸ Заява путіна – <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>.

⁹ Стаття путіна "Об историческом единстве русских и украинцев" – <https://rg.ru/2021/07/12/statia-vladimira-putina-ob-istoricheskom-edinstve-russkih-i-ukraincev.html>.

¹⁰ "Что Россия должна сделать с Украиной" – <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>.

У пояснювальній записці та в самій **Заяві** наведено ще низку посилань, які підтверджують, що справжня мета "денацифікації" – це знищення Українського народу, його самобутності та позбавлення його права на самостійний розвиток;

– **форми геноциду Українського народу** – "...вбивства членів цієї групи, спричинення серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу цієї групи, умисного створення для цивільного населення України таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення Українського народу, насильницької передачі дітей України на територію Російської Федерації або на тимчасово окуповані Російською Федерацією території України.

Масовими є факти вчинення збройними силами Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях звірств (зокрема в містах **Буча, Бородянка, Гостомель, Ірпінь** та багатьох інших населених пунктах на території України), що виявлялися у численних випадках вбивств, викрадення, позбавлення свободи людей, їх катування, гвалтування, глумління над тілами вбитих і замучених, розстріли людей, цілих сімей, включно з дітьми, які намагалися евакуюватися з окупованих населених пунктів Донецької, Київської, Луганської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей. Після звільнення окупованих Російською Федерацією територій стають відомими все більше таких моторошних, нелюдських, цинічних фактів.

Окупанти умисно спрямовують військові дії на цивільне населення, цивільні об'єкти та об'єкти, що користуються особливим захистом (лікарні, школи, дитсадки), як у Маріуполі (скидання бомб на пологовий будинок, театр, де в укритті перебували люди, а біля самої будівлі був напис "Діти"), практично знищуючи цілі міста (Волноваха, Ізюм, Маріуполь, Охтирка, Чернігів, Щастя та низка інших населених пунктів)".

Крім того, у пояснювальній записці та в **Заяві** йдеться про блокаду населених пунктів, знищення в таких пунктах цивільної інфраструктури (електро-, водопостачання тощо), що в поєднанні з перешкоджанням доступу гуманітарних вантажів та евакуації мирного населення позбавляє населення доступу до базових потреб, необхідних для виживання, а саме води, їжі, тепла в холодну пору року, ліків та медичної допомоги, – і розраховано на заподіяння виняткових страждань і зрештою фізичне знищення мирного населення в багатьох населених пунктах на території України.

Численні факти примусового переміщення тисяч людей, зокрема дітей, із числа цивільного населення України на територію рф або тимчасово нею окуповані території України, випадки фізичного та психічного насильства щодо представників українських органів державної влади й органів місцевого самоврядування, представників громадських організацій та інших місцевих активістів, журналістів, священнослужителів та інших авторитетних в

українському суспільстві осіб – усе це є прямим свідченням вчинення з боку російського керівництва злочину геноциду Українського народу.

Відомо, що 14.04.2022 МЗС України опублікувало **заяву щодо загрози незаконного усиновлення українських дітей громадянами держави-агресора**¹¹, у якій наголосило на тому, що російські окупанти продовжують, порушуючи міжнародне право, вдаватися до неприпустимих дій – незаконного й насильницького переміщення громадян України, зокрема дітей, у тому числі дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей, батьки яких загинули внаслідок військової агресії росії, через державний кордон України на територію Росії.

¹¹ Заява МЗС України щодо загрози незаконного усиновлення українських дітей громадянами держави-агресора – <https://www.kmu.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-zagrozi-nezakonnogo-usinovlennya-ukrayinskih-ditej-gromadyanami-derzhavi-agresora>.

У зв'язку з цим МЗС України у своїй заяві від 14.04.2022 звернулося до Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, ЮНІСЕФ, Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Спеціальних представників Генерального секретаря ООН з питань дітей у збройних конфліктах та з питань насильства щодо дітей з проханням вжити невідкладних заходів задля повернення українських дітей на територію нашої держави.

Центр протидії дезінформації при РНБО України офіційно підтвердив, що на території росії відбувається **насильницька русифікація незаконно депортованих українців**. Самопроголошений голова Криму С. Аксьонов повідомив про створення літніх "таборів перекваліфікації" для вчителів з Херсонської, Харківської та Запорізької областей на території півострова. Робитимуть це для того, щоб перевести їх на "російські стандарти освіти". Також так звані стандарти стосуватимуться й викрадених українських дітей. Їх змушуватимуть проходити "мовні курси". Про це заявила під час засідання ради федерації рф голова комітету з науки, освіти та культури Лілія Гумерова. Українців хочуть примусити вивчати російську мову, оскільки, на думку окупантів, діти з України недостатньо володіють "язиком".

Усі ці обставини у своїй сукупності є переконливими доказами того, що дії російської федерації є не що інше, як геноцид Українського народу, і доказів цього стає щодня більше. Мабуть, тепер питання до міжнародної спільноти – чи вистачить їм доказів і мужності визнати факт геноциду Українського народу. Час покаже.

Але Заява Верховної Ради України містить посилання не лише на Конвенцію. Парламент посилається також на положення Римського Статуту. Спробуємо розібратися докладніше, яка ж ситуація з ним.

2.2. Римський Статут Міжнародного кримінального суду (Rome Statute of the International Criminal Court).

Нюрнберзький міжнародний військовий трибунал, про який було згадано, був судом, створеним у спеціальному порядку для конкретної мети – покарання головних військових злочинців європейських країн осі, тобто для конкретного випадку, який мав місце в історії. Такими спеціальними судами були також:

- Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу (так званий "Токійський процес", 1946 – 1948);
- Громадянські трибунали – Міжнародний трибунал із розслідування військових злочинів, здійснених у В'єтнамі (1967 рік), Трибунал по Латинській Америці (1973), Трибунал по Чилі (1974 – 1976), Трибунал по Іраку (2004), Трибунал по Палестині (2009 – 2012);
- Міжнародний трибунал для колишньої Югославії (1993);
- Міжнародний трибунал щодо Руанди (1994);
- Спеціальний трибунал по Лівану (2007) та ін.

Утім у 1998 році за результатами Міжнародної дипломатичної конференції, яка відбувалася в місті Рим у період із 15.06 по 17.07.1998, 120 держав – членів ООН ухвалили [Римський статут](#), на підставі якого було створено і діє Міжнародний кримінальний суд (місцезнаходження суду визначено в Гаазі, Нідерланди).

Відповідно до [ст. 1 Римського статуту](#) Міжнародний кримінальний суд є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найтяжчі злочини, які викликають стурбованість міжнародної спільноти, які вказані в цьому Статуті, і доповнює національні системи кримінального судочинства.

[Римський статут міжнародного кримінального суду](#) набув чинності 01.07.2002, станом на цей час його підписали 155 держав, але ратифікували тільки 122.

[Статтею 5 Римського статуту](#) передбачено, що під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду підпадають такі злочини: **злочини геноциду**; злочини проти людяності; військові злочини; злочини агресії. При цьому визначення терміну "геноцид" у [Римському статуті \(стаття 6 Статуту\)](#) ідентичне тому, що наведено в [Конвенції \(стаття II Конвенції\)](#).

Згідно зі [статтею VI Конвенції](#) осіб, яких звинувачують у геноциді або інших злочинах, перелічених у [статті III Конвенції](#), повинен судити компетентний суд тієї держави, на території якої було скоєно це діяння, **або такий міжнародний кримінальний суд, який може мати юрисдикцію стосовно Сторін цієї Конвенції, що визнали юрисдикцію такого суду.**

Відповідно до положень [статті 12 Римського статуту](#) Міжнародний кримінальний суд може здійснювати свою юрисдикцію, якщо одна або декілька

держав є учасниками цього Статуту або визнають юрисдикцію суду згідно з пунктом 3 цієї статті.

Держава, яка стала учасником Римського статуту, тим самим визнає його юрисдикцію щодо злочинів, указаних у статті 5 цього Статуту (пункт 1 статті 12 Статуту).

Як вбачається зі змісту пункту 3 статті 12 Статуту, держава, яка не є учасником Статуту (тобто не ратифікувала його), може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо конкретного злочину шляхом подання відповідної заяви (у порядку ad hoc).

Україна підписала Римський статут 20.01.2000, однак досі не ратифікувала його, незважаючи на те, що взяла на себе такий обов'язок згідно зі статтею 8 Угоди про асоціацію з ЄС.

Росія підписала Римський статут 13.09.2000, однак теж не ратифікувала його, а у 2016 році взагалі свій підпис відкликала.

Зокрема, 16.11.2016 президент росії путін видав розпорядження "Про намір російської федерації не стати учасником Римського статуту Міжнародного кримінального суду". Це сталося одразу після того, як напередодні, 15.11.2016, у своєму звіті¹² Міжнародний кримінальний суд зазначив, що дії росії з анексії Криму призвели до ситуації, рівнозначної збройному конфлікту.

¹² Звіт про дії щодо попереднього розслідування у справі "Ситуація в Україні" – <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE-Ukraine.pdf>

Як відомо, Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду ad hoc (у порядку п. 3 ст. 12 Римського статуту) стосовно злочинів, вчинених під час Майдану, а також щодо окупації росією Криму та територій Донбасу, а саме:

– вперше уряд України звернувся до Міжнародного кримінального суду 17.04.2014 із заявою, що стосувалася злочинів, вчинених на території України в період із 21.11.2013 по 22.02.2014 (справа Майдану);

– другу заяву уряд України подав 08.09.2015 щодо злочинів, вчинених на території України з 20.02.2014 і без вказаної кінцевої дати (окупація території Криму).

25.04.2014 Прокурор Міжнародного кримінального суду Фату Бенсуда офіційно відкрила процедуру попереднього вивчення ситуації в Україні.

Отже, незважаючи на те, що ані Україна, ані росія не є стороною Римського статуту, наша держава розглядає можливість звернення до Міжнародного кримінального суду з позовом про визнання дій російської федерації

геноцидом Українського народу та притягнення винних осіб до відповідальності.

Однак доцільність такого звернення юридична спільнота визначає досить неоднозначно.

По-перше, очевидною є та обставина, що росія не співпрацюватиме з Міжнародним кримінальним судом під час здійснення відповідного судового провадження, а можливо, і взагалі його проігнорує.

З одного боку, у [статті 15 Римського статуту](#) передбачено, що прокурор Міжнародного кримінального суду може порушувати розслідування за процедурою *proprio motu*, тобто на основі інформації про злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду. Разом із тим згідно з положенням [статті 63 Римського статуту](#) обвинувачений має бути присутнім під час судового розгляду.

Деякі правники висловлюють думку про те, що існує ризик виникнення ситуації, за якої Міжнародний кримінальний суд визнає недостатніми зібрані у справі докази для встановлення факту геноциду і на цій підставі виправдає обвинувачених, що тільки зіграє на руку російській пропагандистській машині; або ж зазначають про досить незначні шанси притягнути керівників росії до відповідальності, зокрема президента рф путіна, оскільки вони є носіями імунітету згідно зі звичаєвим міжнародним правом.

До того ж варто зважати на те, що в разі звернення до Міжнародного кримінального суду із заявою про вчинення злочину геноциду Українського народу, суд розслідуватиме не лише дії обвинувачених, російської армії та її керівників, а й дії національних структур, оскільки обов'язок захищати населення своєї держави від геноциду покладено насамперед на національні органи.

Водночас визнання міжнародною спільнотою факту геноциду Українського народу, який вчиняють російські окупанти, матиме історичне значення для визначення передусім місця росії на геополітичній карті світу, розкриття її дійсних намірів стосовно України та країн Європи, а також для визначення майбутньої політики міжнародної спільноти в пошуку більш ефективних і надійних гарантій збереження миру і стабільності у світі.

У будь-якому разі сьогодні триває процес збору достатніх доказів для того, щоб на міжнародному рівні порушити питання про визнання факту геноциду Українського народу, що вчиняє росія в особі всього керівного складу, а також активних російських пропагандистів із ЗМІ, яких також має бути притягнуто до відповідальності за приховування й перекичування реальних фактів, що стосуються нападу росії на Україну.

[Постанова № 2188 "Про Заяву Верховної Ради України "Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні"](#) стала лише першим кроком у

довгій, але такій необхідній боротьбі України за викриття дійсних намірів держави-агресора у цій війні.

Переможемо! Слава Україні!

© ТОВ "ІАЦ "ЛІГА", ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2022

У разі цитування або іншого використання матеріалів, розміщених у цьому продукті ЛІГА:ЗАКОН, посилання на ЛІГА:ЗАКОН обов'язкове. Повне або часткове відтворення чи тиражування будь-яким способом цих матеріалів без письмового дозволу ТОВ "ЛІГА ЗАКОН" заборонено.

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2022

© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2022

Автор плакату: Дмитро Сімонов (Dmitry Simonov)